ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

ZARARNI QOPLASH INSTITUTINING FUQAROLIK HUQUQIDAGI O‘RNI VA UNI QO‘LLASH AMALIYOTI

Samadova Shohida Nabijon qizi

Termiz Davlat universiteti Yuridik fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada fuqarolik huquqining muhim institutlaridan biri hisoblangan zararni qoplash institutining huquqiy mohiyati, uning fuqarolik-huquqiy javobgarlik tizimidagi o‘rni hamda amaliy qo‘llanilishi tahlil qilingan. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining zararni qoplashga oid normalari ilmiy jihatdan o‘rganilib, sud amaliyotida uchraydigan muammolar yoritilgan. Shuningdek, Germaniya va Fransiya fuqarolik qonunchiligi tajribasi qiyosiy tahlil qilinib, milliy qonunchilikni takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: zarar, mulkiy zarar, ma’naviy zarar, fuqarolik javobgarligi, delikt majburiyati, zararni qoplash, ayb, sababiy bog‘lanish, fuqarolik huquqi, sud amaliyoti.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida fuqarolik-huquqiy munosabatlarning barqarorligi va ishonchliligini ta’minlashda fuqarolik-huquqiy javobgarlik institutlari alohida o‘rin egallaydi. Ushbu institutlar orasida zararni qoplash instituti shaxsning buzilgan huquqlarini tiklash, mulkiy manfaatlarini himoya qilish hamda fuqarolik muomalasi ishtirokchilarining qonuniy manfaatlarini ta’minlashning eng muhim huquqiy vositalaridan biri hisoblanadi.

Fuqarolik-huquqiy javobgarlikning asosiy maqsadi huquqbuzarlik sodir etgan shaxsni jazolash emas, balki jabrlanuvchining buzilgan huquqlarini imkon qadar avvalgi holatiga keltirishdan iborat. Shu sababli zarar yetkazgan shaxs tomonidan zararni to‘liq qoplash tamoyili zamonaviy fuqarolik huquqining asosiy prinsiplaridan biri sifatida e’tirof etiladi.

O‘zbekiston Respublikasi fuqarolik qonunchiligida zararni qoplash instituti alohida huquqiy mexanizm sifatida tartibga solingan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksida majburiyatlarni buzish oqibatida yetkazilgan zarar hamda „delikt majburiyatlar’’idan kelib chiqadigan zararni qoplash asoslari, shartlari va tartibi belgilangan. Mazkur normalar fuqarolik muomalasi ishtirokchilari o‘rtasida huquq va majburiyatlar muvozanatini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

So‘nggi yillarda iqtisodiy munosabatlarning murakkablashuvi, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi va yangi turdagi fuqarolik-huquqiy munosabatlarning paydo bo‘lishi zararni qoplash institutini yanada takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, ma’naviy zarar, internet orqali yetkazilgan zarar, sun’iy intellekt ishtirokidagi huquqbuzarliklar hamda iste’molchilarga yetkazilgan zararlarni undirish bilan bog‘liq masalalar huquqni qo‘llash amaliyotida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi zararni qoplash institutining fuqarolik huquqidagi o‘rni va ahamiyatini tahlil qilish, O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi hamda xorijiy davlatlar tajribasini qiyosiy o‘rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

Fuqarolik-huquqiy javobgarlik institutida zararni qoplash shaxsning buzilgan huquqlarini tiklashga qaratilgan eng muhim huquqiy vositalardan biri hisoblanadi. Mazkur institutning asosiy maqsadi huquqbuzarlik sodir etilganidan keyin jabrlanuvchining mulkiy holatini imkon qadar avvalgi holatiga

qaytarishdan iborat. Shu bois fuqarolik huquqida zararni qoplash jazolash vositasi emas, balki buzilgan huquqni tiklash mexanizmi sifatida e'tirof etiladi.[1]

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksida zarar tushunchasi, uni qoplash asoslari hamda zarar yetkazish oqibatida yuzaga keladigan majburiyatlar batafsil tartibga solingan. Kodeksga ko'ra, fuqaro yoki yuridik shaxsga qonunga xilof ravishda yetkazilgan zarar uni yetkazgan shaxs tomonidan to'liq hajmda qoplanishi lozim. Mazkur norma fuqarolik-huquqiy javobgarlikning asosiy tamoyili – zararni to'liq qoplash prinsipini ifodalaydi.[2]

Fuqarolik huquqi nazariyasida zarar ikki asosiy turga bo'linadi: haqiqiy zarar va boy berilgan foyda. Haqiqiy zarar shaxsning mol-mulki kamayishi, uni tiklash uchun qilinadigan xarajatlar yoki mol-mulkning nobud bo'lishi bilan bog'liq yo'qotishlarni anglatadi. Boy berilgan foyda esa huquqbuzarlik sodir etilmaganida olinishi mumkin bo'lgan, biroq olinmay qolgan daromadni bildiradi. Ushbu ikki elementni to'g'ri aniqlash sud tomonidan zarar miqdorini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.[3]

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ayniqsa boy berilgan foydani isbotlash sud amaliyotidagi eng murakkab masalalardan biri hisoblanadi. Da'vogar nafaqat zarar yetkazilganligini, balki mazkur daromadni olish uchun real imkoniyat mavjud bo'lganligini ham isbotlashi lozim. Shu sababli iqtisodiy hisob-kitoblar, buxgalteriya hujjatlari, shartnomalar va boshqa dalillar zararni aniqlashda muhim isbot vositalari sifatida baholanadi. Fuqarolik-huquqiy javobgarlikning vujudga kelishi uchun odatda to'rtta shart mavjud bo'ladi: huquqqa xilof xatti-harakat, zarar mavjudligi, xatti-harakat bilan zarar o'rtasidagi sababiy bog'lanish hamda zarar yetkazgan shaxsning aybi. Ushbu elementlardan biri mavjud bo'lmasa, umumiy qoidaga ko'ra fuqarolik-huquqiy javobgarlik kelib chiqmaydi. Biroq qonunchilikda ayrim hollarda aybsiz javobgarlik ham nazarda tutilgan bo'lib, bu fuqarolik huquqining o'ziga xos xususiyatlaridan biridir.

Zamonaviy fuqarolik-huquqiy munosabatlarda ma'naviy zarar masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shaxsning sha'ni, qadr-qimmati, ishchanlik obro'si yoki boshqa shaxsiy nomulkiy huquqlari buzilgan hollarda sud ma'naviy zararni qoplash to'g'risida qaror qabul qilishi mumkin. Bunda huquqbuzarlikning xususiyati, jabrlanuvchining ruhiy kechinmalari hamda ishning boshqa muhim holatlari e'tiborga olinadi.[2]

Bugungi kunda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi natijasida zarar yetkazishning yangi shakllari yuzaga kelmoqda. Elektron tijorat, internet platformalari, sun'iy intellekt texnologiyalari va raqamli xizmatlar bilan bog'liq huquqbuzarliklar natijasida yetkazilgan zararni aniqlash va qoplash amaliyotida yangi yondashuvlarni ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda. Shu sababli milliy qonunchilikni xalqaro tajriba asosida takomillashtirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.[6]

[6] UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts.

Fuqarolik huquqida zararni qoplash institutining samarali ishlashi ko'p jihatdan sud amaliyotining bir xilligi bilan bog'liq. Sud tomonidan nizolarni ko'rib chiqishda har bir ishning o'ziga xos xususiyatlari, taraflar taqdim etgan dalillar hamda zarar miqdorini tasdiqlovchi hujjatlar har tomonlama baholanadi. Shu bois zarar yetkazilganligini tasdiqlovchi dalillarning yetarliligi fuqarolik ishlarini ko'rishda hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi.[1]

Amaliyotda uchraydigan eng dolzarb muammolardan biri zarar miqdorini aniqlash masalasidir. Ayrim hollarda zarar miqdori hujjatlar bilan oson tasdiqlansa, ayrim vaziyatlarda uni hisoblash murakkablashadi. Ayniqsa, boy berilgan foyda yoki ma'naviy zarar miqdorini aniqlashda yagona mezonning mavjud emasligi turli sud qarorlarining qabul qilinishiga sabab bo'lmoqda. Natijada o'xshash

[1] O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi

[2] https://lex.uz/docs/-4704

huquqiy munosabatlarda turlicha yondashuvlar shakllanishi fuqarolik-huquqiy munosabatlarda huquqiy aniqlik tamoyiliga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.[2]

Bundan tashqari, zararni qoplash to'g'risidagi da'volarda sababiy bog'lanishni isbotlash ham alohida ahamiyat kasb etadi. Sud zarar aynan javobgarning noqonuniy harakati yoki harakatsizligi oqibatida yuzaga kelganligini aniqlashi lozim. Agar zarar boshqa omillar natijasida kelib chiqqan bo'lsa yoki sababiy bog'lanish isbotlanmasa, fuqarolik-huquqiy javobgarlikni qo'llash uchun asos mavjud bo'lmaydi. Mazkur yondashuv fuqarolik huquqida javobgarlikning adolatli qo'llanilishini ta'minlaydi.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan zarar yetkazishning yangi ko'rinishlari ham paydo bo'lmoqda. Elektron savdo, internet platformalari, onlayn xizmatlar va raqamli aktivlar bilan bog'liq munosabatlarda zarar miqdorini aniqlash hamda uni qoplashning huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish zarurati ortib bormoqda. Masalan, shaxsiy ma'lumotlarning noqonuniy tarqatilishi, elektron to'lov tizimlaridagi xatolar yoki kiberfiribgarlik oqibatida yetkazilgan zararlarni qoplash masalalari zamonaviy fuqarolik huquqining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.[3]

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, zararlarni qoplash institutini takomillashtirishda nafaqat qonunchilik, balki sud amaliyotining izchil shakllanishi ham muhim ahamiyatga ega. Xususan, Germaniya fuqarolik huquqida vijdonan harakat qilish tamoyili asosida zarar miqdori va javobgarlik chegaralari aniqlanadi. Fransiyada esa jabrlanuvchining buzilgan huquqlarini imkon qadar to'liq tiklashga qaratilgan kompensatsiya tamoyili ustuvor hisoblanadi. Ushbu tajribalar milliy qonunchilikni rivojlantirishda foydali ahamiyat kasb etadi.[4]

O'zbekiston qonunchiligini takomillashtirish nuqtai nazaridan zararlarni hisoblashning yagona uslubiy tavsiyalarini ishlab chiqish, ma'naviy zarar miqdorini belgilash mezonlarini aniqlashtirish hamda elektron huquqbuzarliklar natijasida yetkazilgan zararlarni undirish bo'yicha maxsus normalarni rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. Bunday o'zgarishlar fuqarolik muomalasi ishtirokchilarining huquq va qonuniy manfaatlarini yanada ishonchli himoya qilishga xizmat qiladi.

Fuqarolik-huquqiy javobgarlik tizimida zararni qoplash instituti shaxsning buzilgan huquqlari va qonuniy manfaatlarini tiklashga xizmat qiluvchi asosiy huquqiy vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu institutning asosiy vazifasi huquqbuzarlik sodir etilganidan keyin jabrlanuvchining mulkiy holatini imkon qadar huquqbuzarlik sodir etilishidan avvalgi holatga qaytarishdan iborat. Shu sababli fuqarolik huquqida javobgarlikning asosiy maqsadi aybdorni jazolash emas, balki buzilgan huquqni tiklash va yetkazilgan zararning o‘rnini qoplashdan iborat.

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksida zarar yetkazish natijasida vujudga keladigan majburiyatlarning umumiy qoidalari belgilangan. Kodeksga ko‘ra, fuqaro yoki yuridik shaxsga qonunga xilof ravishda yetkazilgan zarar, qoida tariqasida, uni yetkazgan shaxs tomonidan to‘liq hajmda qoplanishi lozim. Mazkur qoida fuqarolik huquqida «zararni to‘liq qoplash» prinsipining huquqiy ifodasi bo‘lib, u jabrlanuvchining buzilgan huquqlarini samarali tiklashga qaratilgan.

Zarar fuqarolik huquqida odatda ikki tarkibiy qismdan iborat bo‘ladi. Birinchisi — haqiqiy zarar bo‘lib, u shaxsning mol-mulki kamayishi, yo‘qolishi yoki buzilgan huquqni tiklash uchun qilgan zarur xarajatlarini o‘z ichiga oladi. Ikkinchisi esa boy berilgan foyda bo‘lib, agar huquqbuzarlik sodir etilmaganida shaxs olishi mumkin bo‘lgan daromadni anglatadi. Amaliyotda aynan boy berilgan foydani aniqlash va isbotlash eng murakkab masalalardan biri bo‘lib qolmoqda, chunki da'vogar bunday daromadni olish imkoniyati real bo‘lganligini ishonchli dalillar bilan asoslab berishi talab etiladi.

Fuqarolik-huquqiy javobgarlikni qo‘llash uchun odatda to‘rtta asosiy shart mavjud bo‘lishi zarur: huquqqa xilof xatti-harakat, zarar mavjudligi, zarar bilan xatti-harakat o‘rtasidagi sababiy bog‘lanish

[3] UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts

[4] Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), Code civil.

hamda zarar yetkazgan shaxsning aybi. Ushbu elementlardan biri mavjud bo‘lmasa, umumiy qoidaga ko‘ra, javobgarlik yuzaga kelmaydi. Biroq qonunchilik ayrim hollarda aybsiz javobgarlikni ham nazarda tutadi, bu esa jabrlanuvchining manfaatlarini kuchliroq himoya qilishga xizmat qiladi.

So‘nggi yillarda fuqarolik muomalasining raqamlashtirilishi natijasida zararning yangi turlari yuzaga kelmoqda. Elektron tijorat, internet platformalari, raqamli xizmatlar va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish bilan bog‘liq huquqbuzarliklar natijasida yetkazilgan zararlarni aniqlash va qoplash amaliyotida yangi yondashuvlar shakllanmoqda. Xalqaro amaliyotda bunday nizolarni hal etishda raqamli dalillar, elektron yozishmalar hamda axborot tizimlaridagi ma'lumotlardan keng foydalanilmoqda.

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, zararni qoplash instituti nafaqat mulkiy yo‘qotishlarni qoplash, balki fuqarolik muomalasi ishtirokchilari o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlash vositasi sifatida ham qaraladi. Masalan, Germaniya fuqarolik huquqida zarar miqdorini aniqlashda halollik va vijdonan harakat qilish tamoyillariga alohida e'tibor beriladi. Fransiya qonunchiligida esa jabrlanuvchining buzilgan huquqlarini to‘liq tiklash ustuvor maqsad sifatida e'tirof etilgan.Mazkur tajribalar milliy qonunchilikni takomillashtirishda muhim metodologik ahamiyatga ega.

Sud amaliyotini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, zararni qoplash bilan bog‘liq nizolarda eng ko‘p uchraydigan muammolar zarar miqdorini aniqlash, sababiy bog‘lanishni isbotlash hamda boy berilgan foydani hisoblash bilan bog‘liq. Shu sababli zararni baholashning yagona metodikasini ishlab chiqish, ekspertiza institutidan samarali foydalanish va sud amaliyotini izchil shakllantirish fuqarolik-huquqiy javobgarlik institutining samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Fuqarolik-huquqiy javobgarlik institutining amaliy qo‘llanilishi tahlili shuni ko‘rsatadiki, zararni qoplash bilan bog‘liq nizolar fuqarolik sudlarida eng ko‘p uchraydigan ishlar toifasidan biridir. Ushbu nizolar shartnoma majburiyatlarining buzilishi, yo‘l-transport hodisalari, mulkka zarar yetkazish, iste’molchilar huquqlarining buzilishi hamda tadbirkorlik faoliyati bilan bog‘liq munosabatlardan kelib chiqadi. Mazkur holatlar zararni qoplash institutining amaliy ahamiyatini yanada oshiradi.

Amaldagi fuqarolik qonunchiligi zararni undirishning huquqiy asoslarini belgilab bergan bo‘lsa-da, uni qo‘llash jarayonida ayrim murakkab masalalar yuzaga kelmoqda. Xususan, da’vogar tomonidan zarar miqdorini yetarli darajada isbotlay olmaslik sudlarda da’volarning rad etilishiga yoki qisman qanoatlantirilishiga sabab bo‘lmoqda. Ayniqsa, boy berilgan foydani undirish to‘g‘risidagi da’volarda ushbu muammo yaqqol namoyon bo‘ladi. Sudlar bunday holatlarda faqat taxminiy hisob-kitoblarga emas, balki shartnomalar, moliyaviy hujjatlar, buxgalteriya hisobotlari hamda boshqa ishonchli dalillarga tayanadi.

Yana bir muammo sababiy bog‘lanishni aniqlash bilan bog‘liq. Har qanday zarar uchun javobgarlikni yuklashdan oldin sud zarar aynan javobgarning noqonuniy harakati yoki harakatsizligi oqibatida yuzaga kelganligini aniqlashi lozim. Amaliyotda esa zararning kelib chiqishiga bir nechta omillar ta’sir qilgan holatlar uchrab, bu javobgarlik chegaralarini belgilashni murakkablashtiradi.

Bundan tashqari, ma’naviy zararni qoplash masalasida ham ayrim muammolar mavjud. Qonunchilik ma’naviy zarar uchun kompensatsiya undirish imkoniyatini nazarda tutgan bo‘lsa-da, uning miqdorini belgilashning qat’iy mezonlari mavjud emas. Natijada o‘xshash holatlar bo‘yicha turli sudlar tomonidan turlicha miqdorda kompensatsiya belgilanishi mumkin. Bu esa sud amaliyotida yagona yondashuvni shakllantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan bog‘liq yangi turdagi huquqbuzarliklar ham zararni qoplash institutiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Masalan, elektron savdo platformalarida tuzilgan bitimlarning buzilishi, shaxsiy ma’lumotlarning noqonuniy tarqatilishi yoki kiberfiribgarlik natijasida yetkazilgan zararlarni baholashda an’anaviy yondashuvlar har doim ham yetarli bo‘lmaydi. Xalqaro amaliyotda bunday nizolarni hal qilishda elektron dalillar va raqamli ekspertiza keng qo‘llanilmoqda.

Shuningdek, xorijiy davlatlar tajribasi zararni qoplash institutini rivojlantirishda sud amaliyoti muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi. Masalan, Germaniyada sudlar vijdonan harakat qilish tamoyiliga tayangan holda zararning hajmi va javobgarlik chegaralarini aniqlaydi. Fransiyada esa jabrlanuvchining buzilgan huquqlarini to‘liq tiklash fuqarolik javobgarligining asosiy maqsadi sifatida qaraladi.Ushbu tajribalarni o'rganish O‘zbekiston fuqarolik qonunchiligini yanada takomillashtirishda foydali bo'lishi mumkin.

Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish maqsadida zararni baholash metodikasini yanada aniqlashtirish, sud amaliyotini muntazam umumlashtirish, ekspertiza institutidan foydalanish samaradorligini oshirish hamda raqamli huquqbuzarliklar bilan bog‘liq nizolarni tartibga soluvchi maxsus huquqiy mexanizmlarni rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. Bu fuqarolik-huquqiy javobgarlik institutining samaradorligini oshirish va fuqarolar hamda yuridik shaxslarning huquqlarini yanada ishonchli himoya qilishga xizmat qiladi.

Fuqarolik-huquqiy munosabatlarning rivojlanishi zararni qoplash institutini doimiy ravishda takomillashtirib borishni talab etmoqda. Ayniqsa, iqtisodiy munosabatlarning murakkablashuvi, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda yangi turdagi fuqarolik-huquqiy nizolarning vujudga kelishi amaldagi huquqiy normalarni zamonaviy talablarga moslashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu sababli fuqarolik qonunchiligini takomillashtirishda xalqaro tajriba, sud amaliyoti va ilmiy yondashuvlarning uyg‘unlashuvi muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda zararni qoplashga oid nizolarni ko‘rib chiqishda sudlarning huquqni bir xilda qo‘llashini ta'minlash dolzarb masalalardan biridir. Ayrim hollarda o‘xshash huquqiy munosabatlar yuzasidan turlicha qarorlar qabul qilinishi fuqarolarning sud tizimiga bo‘lgan ishonchiga salbiy ta'sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bois sud amaliyotini muntazam umumlashtirish, yagona yondashuvlarni ishlab chiqish hamda quyi instansiya sudlari uchun uslubiy tavsiyalar tayyorlash zarur. Shuningdek, zarar miqdorini aniqlash bo‘yicha aniq metodik tavsiyalar ishlab chiqilishi ham maqsadga muvofiqdir. Amaliyotda haqiqiy zarar va boy berilgan foydani hisoblash mezonlari turli xil talqin qilinishi mumkin. Natijada da'vogarning zarar miqdorini isbotlashi qiyinlashadi. Yagona metodikaning mavjudligi esa sudlar faoliyatida huquqiy aniqlik va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron hujjatlar, elektron shartnomalar va raqamli dalillarning huquqiy ahamiyatini yanada mustahkamlash ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ko‘plab davlatlarda elektron yozishmalar, elektron to‘lov hujjatlari va axborot tizimlaridagi ma'lumotlar fuqarolik ishlari bo‘yicha muhim dalil sifatida e'tirof etiladi. Mazkur tajribani milliy huquqni qo‘llash amaliyotida yanada kengroq qo‘llash fuqarolik-huquqiy nizolarni tezkor va adolatli hal etishga xizmat qilishi mumkin.

Bundan tashqari, nizolarni sudgacha hal etish mexanizmlarini rivojlantirish ham zararni qoplash institutining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Muzokara, vositachilik va kelishuv bitimlaridan keng foydalanish taraflarning vaqt va mablag‘larini tejaydi, shuningdek sudlar ish yuklamasini kamaytirishga xizmat qiladi. Ko‘plab xorijiy davlatlarda fuqarolik nizolarining muayyan qismi aynan sudgacha hal etilishi ijobiy natijalar bermoqda.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, zararni qoplash instituti fuqarolik huquqining eng muhim himoya mexanizmlaridan biri bo‘lib qolmoqda. Uning samarali faoliyat yuritishi fuqarolar va yuridik shaxslarning huquqlari ishonchli himoya qilinishini, fuqarolik muomalasi barqarorligini hamda iqtisodiy munosabatlarning izchil rivojlanishini ta'minlaydi. Shu sababli ushbu institutni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish va ilg‘or xorijiy tajribalarni milliy qonunchilikka mos ravishda joriy etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. https://lex.uz/docs/6445145
2. O’zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.

3. O‘zbekiston Respublikasining "Iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida"gi Qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasining "Sug‘urta faoliyati to‘g‘risida"gi Qonuni.
5. https://sud.uz
6. https://sud.uz/uz/category/sud-amaliyoti
7. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb
8. https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016
9. https://uncitral.un.org
10. https://www.wipo.int/wipolex
11. https://www.coe.int
12. https://hudoc.echr.coe.int
13. H.B. Rahmonqulov. Fuqarolik huquqi. Toshkent.
14. O. Oqyulov. Fuqarolik huquqi. Toshkent.